

עושים שוק

הוגים ציונים רבים ראו ברוכלות אחת מהרעות החולות של הגלות. אין השתרב לו המסחר ללבה של עיר הגנים העברית הראשונה, ולמה דווקא ברחוב הכרמל? | **תמר הירדני**

נמוכה על הביזנס הענף שלהם ברוסיה, ומה פתאום שהם יורקו הכל כדי לבוא להתיישב באיזה חור במזרח התיכון. רופין הבין שעדיף לדבר יותר אל הכיס של האנשים ופחות אל לבם, ולכן פרס מפה של תל אביב, הצביע על הרחובות השוממים ועל המגרשים הריקים והכריז כי מדובר בעיר עם פוטנציאל כלכלי אדיר. אצבעו תופפה על רחוב שנמתח לא רחוק מהים, והוא סיפר כי הרחוב כולו – שנקרא רחוב הכרמל – מוצע למכירה במגרשים בני אלף אמה, ואפשר רק לתאר איזו שכונת וילות מטורפת ניתן להקים בו בהשקעה לא גדולה. הוא אמר כי גם אם הם לא יגורו בה אולי הבנים שלהם יגורו, ואם גם הם לא, אז אפשר יהיה לגרוף הון רק מהשכרת הבתים שם. כשהבחין בתשומת הלב הגוברת הפליג רופין בתיאור הנוף המקסים של תל אביב, עד שבסוף הערב החליטו החבר'ה לקנות יחד את אדמות רחוב הכרמל למטרות עסקיות בלבד. לא פחות מאלף רובל שולשלו באותו ערב לכיסו של רופין, מה שהפך את העניין לאחת מעסקאות הנדל"ן המוצלחות ביותר שסגר באותו מסע לרוסיה. הוא חזר ארצה מבסוט וטוב לב, ורשם בספרי האחוזה את המגרשים על שם הגבירים מרוסיה.

שווקים אלה, המשאיר אותם רווחיים גם בשנות האלפיים, הוא במחירים הנמוכים ובניחוח הנוסטלגי המתלווה אליהם, המחבר את המלפפונים והכפכפים אל מעשיות היסטוריות נאות. שוק כזה הוא שוק הכרמל הניצב כבר 98 שנה בצנטרום של הפיילה בלב תל אביב ומושך אליו קהל מקומי ותיירותי בזכות שילוב של דוכני מזון עמוסי סחורה טרייה עם קולינריית בתי קפה מפונפנת. בניגוד לרוב השווקים בארץ ובעולם, שוק הכרמל לא נולד ממפגש אקראי בין מוכרים לקונים בנקודה טובה ומרכזית באמצע הדרך. ראשיתו בסיפור קצת מוזר ולא צפוי שהתחיל באולם אספות קטן במוסקבה בקיץ 1913.

השקעה ציונית

היה זה בעיצומה של שליחות ציונית נמרצת שערך ארתור רופין במסגרת תפקידו כמנהל המשרד הארצישראלי של ההסתדרות הציונית. באותו מעמד ניסה רופין לשכנע יהודים עשירים וספקנים לקנות להם אחוזות בית באחוזות בית, הלוא היא העיר תל אביב שצמחה מן החולות רק ארבע שנים קודם לכן. הוא דיבר אתם גבוהה גבוהה על התיישבות ועל אחיזה בקרקע בארץ ישראל, והם השיבו לו בנמוכה

לאן נוסעים?

שוק הכרמל

שוק מזון, אביזרי בית, ביגוד וסדקית בין כיכר מגן דוד למסוף כרמלית וגן הכובשים

רחוב הכרמל, תל אביב

ב

ימים אלה, כשרכישת ירקות וקצת לחם דורשת 'חווית קנייה' עם עגלת סופר ומעלית לחנייה, לא ברור מה בדיוק מקומם של שווקים פתוחים עם דוכנים רעועים וגג דולף. מומחים טוענים כי קסמם של

מרבית האנשים קונים במרכזים,
אך קסם השוק נשאר. שוק הכרמל
צילום: ג'דמי קית'

**הם הצליחו להימלט מרוסיה
לאחר שרכושם הולאם והגיעו
לחוף מבטחים בארץ ישראל
כאשר חוץ מהמגרשים בתל אביב
לא נותר בידיהם כמעט דבר**

להשכרה הם המירו בשכונת מגורים
צנועה, וחיפשו דרך לשלב בשכונה
אפשרויות מסחר ופרנסה.
רוב יושבי תל אביב התפרנסו אז
מעבודת כפיים, אך המוסקבאים חשבו
על רעיון מקורי: להקים לאורך הרחוב
שלהם שוק קטן לממכר פירות וירקות.
התושבים הוותיקים הביעו התנגדות
תל אביבית טיפוסית וטענו שמרכז
העיר העברית הראשונה ראוי להיות
מרכז תרבותי ולא תערוכת של צעקות
ושאר ירקות – את כל אלה אפשר
למצוא בשפע בשוק הערבי ביפו. לעזרת
הפליטים קם ראש העיר מאיר דיזנגוף,
שקבע כי עם כל הכבוד לקולטורה לא
יזיק לעיר העברית הראשונה גם שוק
עברי. כך נוסד ב-1920 'שוק הכרמל'
לאורך השכונה החדשה, סמוך למפגש

שנה אחר כך תפסה מלחמת העולם
הראשונה את החבר'ה ממוסקבה
בגרון. הם אמנם צלחו את שנות
המחסור והרעב, אך מה שמוטט אותם
סופית היה המהפכה הקומוניסטית
שהתחוללה בשלהי המלחמה, מהפכה
שבעקבותיה הולאם כל רכושם. בדרך
לא דרך הם הצליחו להימלט מרוסיה
והגיעו לחוף מבטחים בארץ ישראל,
שבה התדפקו על דלתי המשרד
הארצישראלי וביקשו לממש את זכות
הקניין על נחלותיהם ברחוב הכרמל.
העסקה ההיא שעשו אי אז במוסקבה
זיכתה אותם בכינוי הבלתי מלבב
'פליטי רופין', אך גם הפכה לעסקת
חייהם, שכן חוץ מהמגרשים בתל
אביב לא נותר בידיהם כמעט דבר. את
התכנית הגרנדיוזית של שכונת הווילות

ארזתם לבד?

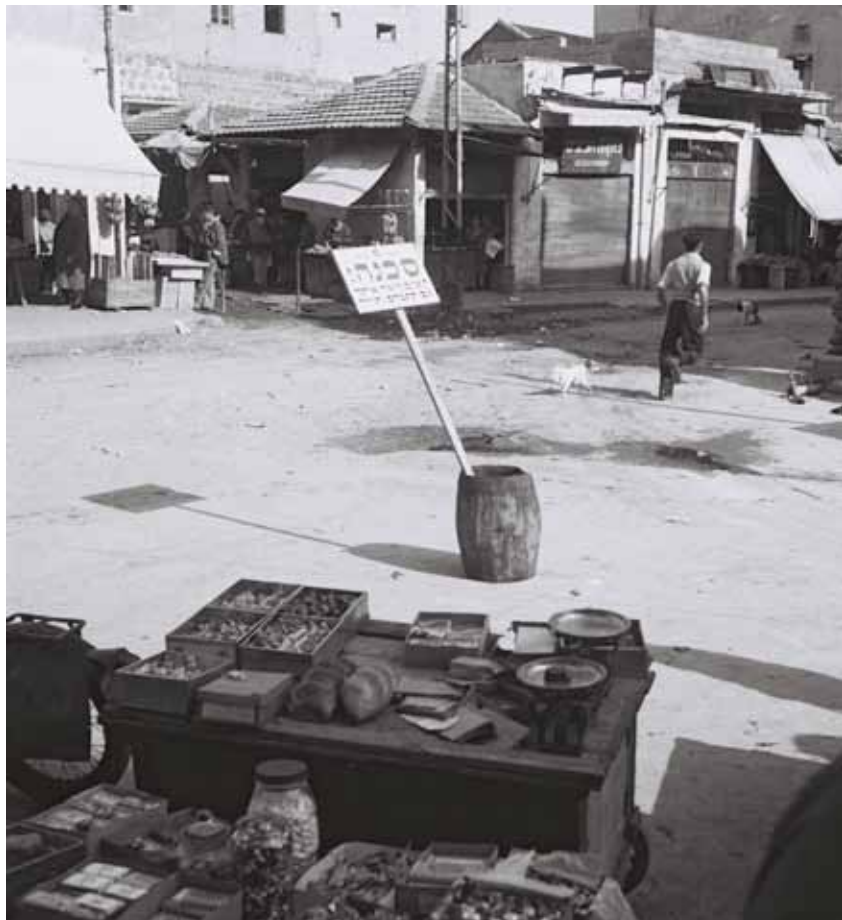
◀ הקמת שוק בלב תל אביב הייתה מנוגדת לגמרי לתקנות 'אחוזת בית', שנוסדה כעיר גנים ומתוקף כך נאסר על תושביה לנהל בה כל מסחר. התקנות גם לא מנעו מהקיוסק הראשון להיפתח בעיר בפינת רחוב הרצל ושדרות רוטשילד כבר ב־1910. מאורעות 1921 דחקו את הסוחרים היהודים מיפו צפונה אל תוככי העיר העברית הראשונה, וגרמו לפיתוח שוק הכרמל ושוק לוינסקי. העלייה הרביעית ששטפה באלפים את הארץ חיסלה סופית את רומנטיקת עיר הגנים, ותל אביב הפכה כבר ב־1925 למטרופולין עסקי בכל קנה מידה.

סדר שיהיה פה

הסמוכה. השוק העברי החדש דשדש קצת בהתחלה, אך עם גבור המאורעות ב־1920, ובעיקר ב־1921, הדירו רוב הקונים היהודים את רגליהם מהשוק היפואי ופשטו על הדוכנים שבשוק הכרמל.

כשהמצב הביטחוני נרגע הלך השוק ושגשג. העולים מרוסיה דשנים ורעננים נהיו, אך השוק וסביבתו – כפי שצפו נביאי הזעם – התמלא בלגן, וגם צפיפות ורעש בלתי נסבלים. דיזנגוף חישב מסלול מחדש והחליט לדחוף את השוק מעט דרומה, כדי ליצור בידול ברור יותר בין אזור המגורים לאזור המסחר. הסוחרים התנגדו למהלך בתוקף, אך דיזנגוף התעקש, ובתחילת 1925 הוקם בדרום רחוב הכרמל, ליד גן הכובשים של ימינו, מתחם מסודר חדש. במתחם היו 64 דוכני קבע ועוד עשרים דוכנים ניידים, והוא שימר את המותג המוכר 'שוק הכרמל'. דיזנגוף הזמין את הסוחרים להשתתף בהגרלה לקבלת דוכן בשוק החדש, וייתכן שהם היו נענים לו אילו לא נאמר כבדרך אגב שהזכייה בהגרלה תהיה כרוכה בתשלום דמי מפתח מפולפלים של 25 לירות, ועוד דמי שכירות חודשיים של 750 מיל. החבר'ה אמרו לא תודה, והמשיכו ליהנות מרווח הים ומשפעת הקונים שהגיעו עדיין לצפון רחוב הכרמל כדי ליהנות משוק הכרם התימני ומשוק הכרמל הישן שלידו. בסופו של דבר לדיזנגוף נמאס, והוא הודיע לרוכלים במכתב רשמי מהעירייה כי שוק הכרם וסביבתו ייסגרו סופית לאלתר – כלומר עד ספטמבר 1926 – ולאחר מכן יאבדו הרוכלים את זכותם לקבל דוכן בשוק הכרמל החדש.

השיק של השוק החדש והנקי משך בינתיים את הקונים, ותוך פחות משנה הפכו 84 הדוכנים ליותר ממאה, אך למרות הכל המשיכו שוק הכרם התימני ושרידי שוק הכרמל הישן לפעול באופן

רחוב הכרמל עם רחוב הים (לימים רחוב אלנבי). השכנים התימנים ראו כי טוב והצטרפו לחגיגה בהקמת 'שוק הכרם' שנשפך אל שכונת כרם התימנים

בזמן המלחמה היו המבקרים בשוק חשופים לירי צלפים ממסגד חסן בק. שלט המזהיר מפני הסכנה, 1948
צילום: הנס פין, לע"מ

שביתת הסוחרים הערבים הביאה
לשגשוגו של השוק ולמיסודו. שלט
הכניסה המקורי לשוק
צילום: Amikamraz

מודיעין שלום

איפה לאכול

◀ בוקה בוקה

הכרמל 40
כשר, בשרי, 052-3913233

◀ פיש אנד צ'יפס

יום טוב 7
כשר למהדרין, חלבי, 03-7399953

◀ הלב הרחב כרם התימנים

רבי עקיבא 10
כשר, בשרי, 03-5102149

עוד באזור

מוזאון הרצלינגלום

מוזאון לבנקאות ונוסטלגיה
הרצל 13
כניסה חופשית בתיאום מראש
1-700-55-8000

בית ביאליק

מוזאון, ארכיון וספרייה
ביאליק 22
כניסה בתשלום, 03-7240311

מוזאון ההגנה

סיפור ארגון ההגנה ומלחמת
העצמאות
שדרות רוטשילד 23
כניסה בתשלום, 03-5600809

תמר הירדני
מורת דרך מוסמכת, מדריכה ביד
יצחק בן-צבי, חוקרת ירושלים
וסופרת ילדים

תרצ"ט הפך שוק הכרמל למוקד
פורענות בעקבות צליפות מצריח מסגד
חסן בק הסמוך.

לאחר קום המדינה וסגירת מסגד חסן
בק הפך שוק הכרמל לפנינת גורמה
אקסקלוסיבית בעיצומה של תקופת
הצנע, ואפשר היה לקנות שם ביצים
וחלב ממש, ולא אבקת ביצים ותמצית
חלב. עם שוך הצנע, כשגגות הדוכנים
בשוק הכרמל כרעו יותר ויותר תחת
עומס השנים ובאספלט הישן התגלו
בקיעים בלתי ניתנים לגישור, החלו
לעלות הצעות לשיפוץ השוק ואף

להעתקתו שנית למקום אחר. רעיונות
דומים עולים בתל אביב מדי פעם בפעם
כבר שנים, אך נכון לימים אלה התכניות
לשיפוץ שוק הכרמל נמצאות בעיקר על
הנייר. הסיבה הרשמית לכך היא חשש
הסוחרים מכך שהשיפוצים יעמעמו
את אופיו האותנטי של השוק. הסיבה
האמיתית יותר היא העובדה שלרבים
מהם בעלות מעורפלת על הדוכנים,
ומי יודע אם יורשו לחזור אליהם לאחר
מעשה. בינתיים, עד שיקרה משהו
בגורת השיפוץ, אם בכלל, תוכלו ליהנות
מאותנטיות נוסטלגית בשוק הכרמל,
ולהיזכר בימי הקדם היפים של העיר
העברית הראשונה. ם

מצומצם. אם הרוכלים שעברו לשוק
הכרמל החדש חשבו שבזה הגיעו אל
המנוחה והנחלה הרי שהם טעו בגדול.
קרבת השוק ליפו הביאה למקום
חאפרים ערבים מיפו שניצלו את
הסביבה השוקקת. הם הקימו במקום
דוכנים בלתי מורשים וגזלו את פרנסת
רוכלי הקבע המעוצבנים ששילמו דמי
שכירות חודשיים. העירייה ניהלה מולם
קרב חורמה, שכלל אזהרות, החרמת
סחורה ואף מעצרים. בידיעה מעיתון
'דבר' למשל מסופר:

ביום ו' נאסרו 24 רוכלים, רובם
ערבים וערביות מהיושבים על
סחורתם – ירקות, ביצות וכו' –
ברחוב הכרמל לצדי הדרך. מפקח
המשטרה בתל אביב מדקדק בזמן
האחרון עם הרוכלים שמותר להם
לרכול רק כשהם נעים ואינם קובעים
להם מקום ברחוב ("המשטרה
והרוכלים", 'דבר', י"ז באייר תרפ"ט,
27.5.1929, עמ' 4).

חודשים ספורים אחר כך פרצו
מאורעות תרפ"ט. הסוחרים הערבים
נעלמו מהשטח והמתיחות הלכה
וגאתה, עד כי במאורעות תרצ"ו-